

Çok Boyutlu Türk Dış Politikasına Bir Örnek: Türkiye-İrak-Bölgesel Kürt Yönetimi Arasında Gelişen İlişkiler ve Nedenleri

Özden Zeynep OKTAV*

Öz

Bu makalede, Türkiye'nin dış politikasında son zamanlarda izlediği aktif ve çok boyutlu politikalarına bir örnek olarak Ankara'nın Bağdat ve Erbil ile yakınlaşma çabaları ele alınmıştır. Gelişen ilişkiler çok kısa bir zamanda, çarpıcı boyutta ve 'ortak kader' söylemi temelinde gerçekleşmiştir. Bu politika değişikliklerinin nedenleri bölgenin değişen dinamikleri çerçevesinde incelenmeye çalışılmış ve ne kadar sürdürülebilir olduğu tartışılmıştır. Bu çerçevede küresel değişiklikler ve Ankara'nın bölgedeki gelişmeler paralelinde izlediği Irak politikasının aslında geleneksel Batı yanlısı Türk dış politikasından bir sapma olmadığı, tam aksine şimdiye kadar edinilmiş olan Batılı politik kültürün bir sonucu olduğu çalışmada ele alınmıştır. Bu durum Türkiye'nin bölgede 'yumuşak bir güç' olarak önemini artırmaktadır. Bu gün Irak'ın siyasi bütünleşme sancılarının sürdüğü ortamda yaşadığı belirsizlikler, Fırat-Dicle suyunun paylaşımı gibi kronik sorunlar, ve Kerkük'ün statüsü Türkiye'nin Irak'la ve Bölgesel Kürt Yönetimi'yle kurmak istediği stabil ilişkilerin sınırlarını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çok Boyutlu Politika, Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Anlaşması, Bölgesel Kürt Yönetimi, Kerkük, SOFA Anlaşması.

An Example of Multi-Dimensional Turkish Foreign Policy: Developing Relations between Turkey-Iraq- Kurdish Regional Government and Its Reasons

Abstract

This article analyzes Ankara's recent efforts to bring about a rapprochement with Baghdad and Erbil as an example of Turkey's active and multi dimensional foreign policy. The striking developments in bilateral relations have been realized in a very short time with a special emphasis on 'common fate' rhetoric. The reasons for the developing relations are evaluated in terms of changing dynamics of the region so as to understand to what extent they are

* Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü.

sustainable. The study evaluates the fact that Ankara's policies toward Iraq realized in parallel with the global changes and regional developments are not a deviation from its pro-Western course, on the contrary, they stem from Turkey's long lasting Western polity culture. This enhances the importance of Turkey as a soft power in the region. Currently, the problems such as Iraqi efforts to ensure political integration, sharing the Euphrates-Tigris waters, and the status of Kirkuk are major obstacles hindering the establishment of fully stable relations between Turkey, Iraq and the Kurdish Regional Government.

Keywords: Multi Dimensional Policy, High Level Strategic Cooperation Council Agreement, Kurdish Regional Government, Kirkuk, the SOFA Agreement.

العلاقات التي تتطور بين تركيا وبين الادارة المحلية الكردية في العراق، كنموذج للسياسة الخارجية التركية ذات الأبعاد المتعددة، واسباب ذلك.

اوزدن زينب اوكتاو

خلاصة:

يتناول هذا المقال جهود انقرة في التقارب مع بغداد واربيل كنموذج للسياسة الايجابية ذات الابعاد المتعددة التي تتبعها تركيا في الآونة الأخيرة في اطار سياستها الخارجية. وقد تحقق هذا التطور خلال فترة قصيرة جدا، بأبعاد ملفتة للنظر وضمن اساس مقولة " القدر المشترك ". ويسعى المقال الى بحث اسباب هذا التغيير في السياسة في نطاق الآليات المتغيرة للمنطقة. كما يبحث المقال عن المدى الذي ستستمر فيه هذه السياسة. ويمكن ان يقال في هذا المجال ان المتغيرات العالمية والسياسة العراقية التي تتبعها تركيا متزامنا مع التطورات الحاصلة في المنطقة، ليس في واقع الأمر انحرافا عن السياسة الخارجية التقليدية المنحازة الى الغرب، بل بعكس ذلك فانها نتيجة للثقافة السياسية الغربية المتبعة حتى الآن. ان هذا الموقف يزيد من اهمية تركيا في المنطقة باعتبارها " قوة لينة ". ان الغموض الذي يصاحب الوسط الذي يعاني منه العراق في مجال تحقيق وحدته السياسية، والمشاكل المزمنة مثل تقاسم مياه نهري دجلة والفرات، وقضية وضع كركوك، تحدد بمجملها أطر العلاقات التي تحاول تركيا ان ترسيها مع كل من العراق والادارة الكردية.

الكلمات الدالة : السياسة ذات الابعاد المتعددة. اتفاقية التعاون الاستراتيجي ذو المستوى الرفيع. الادارة الاقليمية الكردية. كركوك. اتفاقية صوفا.

Giriş

Dişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Ağustos 2009'da Bağdat'a yaptığı resmi ziyaret sonrasında 'İrak'ı sadece dost ve komşu bir ülke olarak değil, aynı zamanda geleceğimizi birlikte şekillendireceğimiz ve entegre olmamız gereken büyük bir ortak olarak görüyoruz' demiştir.¹ Bu sözler daha önce izlenen Ortadoğu'ya yönelik politikaların çizgisinden üslup ve yöntem açısından oldukça farklı politikaların Ankara tarafından izleneceğinin açık bir işaretidir. Soğuk Savaş yıllarında bölgedeki olaylara sadece tepkisini belirten bir bölge ülkesi olmayı tercih ederken, Ankara son yıllarda bunun ötesine geçip, istikrarsızlığı önleyici, demokratikleşmeyi teşvik edici aktif ve çok boyutlu bir dış politika izlemeye başlamıştır. Irak ve Suriye ile ekonomik entegrasyonu sağlama ve halkların kaynaşmasını hedefleyen ilişkiler ağı oluşturma çabaları, Türkiye'nin çok boyutlu politikasına örnek olarak verilebilir.

Wendt devletlerin düşmandan ziyade birbirlerini dost olarak tanımlamaları için gerekli olan sosyal bilginin bağımlılık, ortak kader ve homojenlik gibi bazı değişkenlerini ortaya koyar. Wendt'e göre² yapılar sadece maddesel dayanaktan oluşmaz, sosyal ilişkiler de yapıları ortaya çıkarır. Bu tür yapıların üç önemli temel taşı vardır: Paylaşılan bilgi, kaynaklar ve yapıyı meydana getiren aktörlerin eylemleri. Bu çerçevede, Cumhuriyeti kuran kadrolar, Osmanlı imparatorluğundan ulus-devlete dönüşüm aşamasında hem devletin hem de ulusun Batılı bir kimlik kazanması için çalışmış, bu da dış politikanın Batılı değerler ve nosyonlar çerçevesinde belirlenmesini beraberinde getirmiştir. Hakan Yavuz'un belirttiği gibi Cumhuriyet Türkiye'sinin en önemli 'dizaynı' Avrupalı olarak tanımlanmaktadır.³ Bir başka deyişle, Wendt'in bahsettiği ortak kaderi Ankara, Avrupa ile oluşturmak için çaba sarf etmiştir.

Bugün Davutoğlu, Irak'la olduğu kadar, Suriye ile de ortak bir kader oluşturmaktan söz ederek, yeni sloganın "Ortak kader, ortak tarih, ortak gelecek; *"El kader el müşterek, Ettarih el müşterek, El müstakbel el müşterek"* olduğunu belirtmiştir.⁴ Bu çerçevede, ulusal çıkarların yeniden tanımlanması bağlamın-

- 1 *Turkish Journal*, "Davutoğlu: Irak'la Su Meselesine Ortak Kader Olarak Bakıyoruz", 11 Ağustos, 2009.
- 2 Alexander Wendt, "Constructing International Politics", *International Security*, No. 20, (Yaz 1995), s. 73.
- 3 Hakan M. Yavuz, "Cleansing Islam from the Public Sphere," *Journal of International Affairs*, No. 54, (Güz 2000), p. 22.
- 4 *Zaman*, "Savaşın Eşiğinden Sınırsız Dostluğa", 14 Ekim 2009 ve *Turkish Journal*, "Davutoğlu: Irak'la Su Meselesine Ortak Kader Olarak Bakıyoruz", 11 Ağustos, 2009.

da Ankara'nın Irak ile ilişkilerinde olumlu yönde yaşanan çarpıcı değişikliklerin nedenleri ve ne kadar sürdürülebilir olduğu çalışmanın konusunu oluşturacaktır. Ayrıca, Bölgesel Kürt Yönetimi (BKY) ile olumlu yönde geliştirilen ilişkilerin her iki taraf açısından önemi ve nedenleri de makalenin önemli bir kısmını oluşturacaktır.

2003 Sonrası Türkiye'nin Irak Politikası

Türkiye'nin Irak politikası özellikle 2003 işgalinden sonra Türk-ABD ilişkileri çerçevesinde analistlerce ele alınmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Irak'taki askeri varlığı bölgedeki dengeleri değiştirmiş, Türkiye, İran ve Suriye'nin özellikle güvenlik ekseninde yakınlaşmasına yol açmıştır. Bu üç ülkenin arasında birleştirici etkisi olan en önemli unsur, ABD'nin Irak işgalinden sonra Kürtleri en yakın müttefiki olarak görmesi ve işgalin bölgedeki statükoyu bozarak, Kuzey Irak'ta bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasıyla sonuçlanacak bir süreci başlatacağı endişesi olmuştur. Sözgelimi Ankara tarafından 2003 yılında başlatılan 'Irak'a Komşu Ülkeler Girişimi'nin öncelikli amacı Irak'taki istikrarsızlığın komşu ülkelere yayılmasını önlemek olmuş, daha sonra 2004'de Irak Dışişleri Bakanı Hoşyar Zebari'nin katılımıyla güçlenerek bölge ve Irak sorunlarının tartışıldığı bir platforma dönüşmüştür.⁵

2003 Irak işgali ile Kuzey Irak'ta otorite Barzani liderliğinde Erbil hükümetine geçmiş ve bu durumun PKK'nın bölgedeki faaliyetlerini artıracak düşüncesi Ankara'da endişe yaratmıştır. En önemlisi Irak'ta ortaya çıkan yeni gelişme, Türk-ABD ilişkilerinde olumsuz yönde bir kırılma noktası oluşturmuş ve Süleymaniye krizi ile bu güvensizliğe dayalı durum en üst noktaya varmıştır.⁶

Türkiye, 2003'ten önce Kuzey Irak'ta Türkmenlerin durumunu Irak'la ilişkilerinde gündeme getirmezken, ABD işgalinden sonra Kerkük'te Kürt nüfusu dengeleyici bir unsur olarak, Türkmenlerin haklarını elde etmeleri için çaba sarf etmeye başlamıştır. Ancak Ankara'nın bu tutumu, Türkiye'nin bir iç meselesi olarak ortaya çıkan kimlik politikalarının bir benzerinin Kuzey Irak'ta bizzat Ankara tarafından yürütülmesi gibi tuhaf bir durum yaratmıştır. Diğer

5 Meliha Benli Altunışık, "Turkey's Security Culture and Policy Towards Iraq", *Perceptions*, Cilt 12, No. 1, (Bahar 2007), ss. 86-87.

6 Bkz., Özden Zeynep Oktav, "Whither Turkish-US Relations in Northern Iraq? A Turkish Perspective" *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*, No.28, (2005), ss. 25-48.

bir deyişle, bu gelişme bir yandan Kürt kimliği çerçevesinde yaşanan sorunların Türkiye'nin sadece iç meselesi olmadığını göstermiş, diğer yandan da Türkmenlerin haklarını savunan Türkiye, Pandora'nın kutusunu açarak Irak'ın bütünlüğünü tehlikeye düşürecek bir tutum benimsemiştir.⁷

Ocak 2005 seçimleri sonrası Kürtlerin Meclisteki toplam sandalye sayısının % 27'sini elde ederken Sünni Arapların sadece %6'sını kazanması ile Ankara, Irak'ta Kürtlerin siyaseten etkin olacağı yeni bir dönemin başladığını anlamıştır.

Sözü edilen yeni dönemde Ankara, BKY ile ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir. Bunda en önemli etken Ankara'nın Kürt Yönetimi'yle ekonomik ilişkiler geliştirmesinin bölgeye istikrar getireceğine inanması ve Washington'un Ankara'ya Kürtlerle daha sıkı işbirliğine dayalı ilişkiler geliştirme tavsiyeleridir. Ancak Ankara bir yandan olumlu yönde politika değişikliğine giderken, diğer yandan PKK ayrılıkçı hareketinin ivme kazanması ve Barzani'nin Kerkük'ün statüsü konusunda Ankara'ya karşı meydan okuyan bir üslup benimsemesi Ankara ve BKY arasında iplerin gerilmesine yol açmıştır.

Erdoğan'ın 5 Kasım 2007'de ABD'ye yaptığı ziyaret sonucu başlatılan süreç ile her iki ülke de terörü ortak düşman ilan ederek anlık istihbarat paylaşımı konusunda anlaşmaya varmıştır. Bu gelişme Türk-ABD ilişkilerinde yaşanan güvensizliğin giderileceği konusunda büyük beklentiler yaratmış, Kürt liderlerin daha önceki uzlaşmaz söylemlerinin birdenbire değişmesine yol açmıştır. Sözelimi Irak Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin sınır ötesi harekât için aldığı tezkere⁸ kararından sonra takındığı uzlaşmaz tutumunu daha da sertleştirerek, Türkiye'nin PKK'luların teslim edilmesi istekleri karşısında 'bir kedi bile vermeyiz' derken⁹ Washington'la varılan anlaşma sonrasında Barzani, operasyonun sınırlı tutulması halinde karışmayacaklarını ifade etmiştir.¹⁰

Böylece Türkiye ve ABD arasında sağlanan anlık istihbarat paylaşımının haricinde, Türkiye-ABD-Irak arasında üçlü bir askeri yapı kurulmasına, PKK'nın sözü geçen üç ülkenin de ortak düşmanı ilan edilmesine, PKK'nın lojistik des-

7 Meliha Benli Altunışık, "Turkey's Iraq Policy: The War and Beyond", Journal of Contemporary European Studies, Vol. 14, No 2, (2006), s. 192.

8 Sabab, "Tezkere Meclis'te Kabul Edildi", 17 Ekim 2007.

9 Milliyet, "Talabani: Bir Kedi Bile Vermeyiz", 22 Ekim 2007.

10 İhsan Dörtkardeş, Can Hasasu, "Operasyon Sınırlı Olursa Karışmayız", Hürriyet, 19 Kasım 2007.

teğinin finansal kaynaklarının kesilmesine karar verilmiştir.¹¹ Bütün bu alınan yeni kararlar diplomatik bir başarı olarak Türk basınında yer almış ve terörün durdurulabileceğine dair beklentiler artmıştır. Ancak 2007 yılındaki Dağlıca baskınının yarattığı şoku 3 Ekim 2008’de Aktütün karakoluna yapılan saldırıyla Türkiye tekrar yaşamış, ve sorunun sadece askeri yöntemlerle çözülemeyeceği tartışmaları ivme kazanmıştır. Bu noktada Ankara, Irak’ın merkezi yönetimiyle olduğu kadar BKY ile de işbirliği yapmasının önemini açıkça görmüştür.

Ancak Türkiye’nin BKY ile arasında güven esasına dayalı ilişkilerin oluşturulamamasının en önemli nedeni, PKK’ya destek verildiği kuşkularının yanı sıra Kerkük’ün statüsü ve Kerkük’ün statüsünün belirleneceği referandumun 31 Aralık 2007’den beri yapılamamasında Ankara’nın itirazının etkili olmasıdır. Kerkük petrolünün BKY’nin eline geçmesi olasılığı bölgede kurulacak bağımsız bir Kürdistan’ın Türkiye’de yaşayan Kürtler için bir çekim alanı oluşturacağı ve Türkiye’nin topraklarının bölünmesine yol açacağı endişeleri Ankara’nın BKY ile ilişkilerini olumsuz yönde şekillendirmiştir. Barzani’nin yaptığı çıkışlar ve Demokratik Toplum Partisi (DTP) yetkililerinin demeçleri Kerkük konusunu Türkiye’nin yumuşak karnı ve PKK’nın ayrılıkçı hareketiyle ilintili bir konu olarak gündemde kalmasına yol açmıştır. Sözgelimi, 2008 yılında Zap’ta PKK’ya karşı yapılan askeri hareket sonrası Barzani, ‘eğer Türkiye Kerkük’e müdahale ederse biz de 30 milyon Kürdün yaşadığı Diyarbakır’a ve diğer Güneydoğu illerine müdahale ederiz’¹² derken, DTP’li Diyarbakır İl Başkanı, Aydoğdu’nun, ‘Kerkük’te ki Kürtlere yapılacak müdahale bizlere yapılmış olacaktır’¹³ ifadesi Ankara’nın bölgeye olumsuz yönde bakışının devam etmesini sağlamıştır.

Kerkük’ün statüsü konusu ve BKY’nin petrol gelirini merkezi hükümetle paylaşmaya zorlamak ve Kürtlerin özerkliğini frenlemek sadece Türkiye’nin değil, Suriye, İran ve Irak’lı Arapların da hedefleri arasındadır. Dolayısıyla BKY’nin bütün taraflara karşı bir mücadele yürütmesinin zaten olanaksız olduğu bir ortamda, ABD birliklerinin SOFA anlaşması sonucu 31 Aralık 2011’e kadar Irak’tan çekilmesi kararı Bölgesel Kürt Yönetimi için hem Türkiye hem de Bağdat’la ilişkileri açısından yeni bir dönemin başlamasına yol açmıştır.¹⁴ Bu dönemin geçmiş dönemden önemli ölçüde farklılıklar göstermesinin nedenlerinin Türkiye, Bağdat ve Bölgesel Yönetim açısından incelenmesi, Türkiye’nin

11 *Star*, “Irak’la Anlık İstihbarat”, 20 Kasım 2007.

12 *Milliyet*, “Türkiye’ye Karşı En Sert ve Açık Tehdit”, 8 Nisan 2007.

13 *Milliyet*, “DTP’li Aydoğdu’dan Bir Çıkış Daha”, 23 Şubat 2007.

14 “Irak parlamentosu ABD ile imzaladığı iki anlaşmayı, SOFA (Status of Forces Agreement) ve Stratejik Çerçeve antlaşmasını Kasım 2008’de onaylamıştır.”, *Milliyet*, “ABD 2011’de Çekiliyor”, 17 Kasım 2008.

Ortadoğu’da şekillenmeye başlanan yeni politikalarını anlamak açısından son derece önemlidir.

Yakınlaşma ve Nedenleri

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün Irak’taki Kürtlerin, Türkmenler gibi akraba olduklarını belirtmesi,¹⁵ Ankara’nın BKY’ye ve Kürtlere bakışının önemli ölçüde değiştiğini göstermektedir. Diğer bir deyişle Kürtler dış düşman olmaktan çıkıp akrabalık statüsüne kavuşturulmuştur. Bir yıl öncesine kadar BKY’nin Irak, ABD, Türkiye arasında yapılmakta olan üçlü terör zirve toplantılarına¹⁶ katılmasına bile itiraz ederken, 2009’da söz konusu toplantının Erbil’de yapılmasına Ankara’nın itiraz etmemesi bu değişime bir örnektir.¹⁷

Ankara, BKY ile ilişkilerini geliştirirken önceliği merkez yönetime vererek, Bağdat’la yakınlaşma sürecine girmiştir. 7 Ağustos 2007’de iki ülke arasında imzalanan “Türkiye Cumhuriyeti ile Irak Cumhuriyeti Arasında Mutabakat Muhtırası”nın ardından ilk defa Talabani’nin Mart 2008’de ziyareti esnasında gündeme getirilen ve Temmuz 2008 ’de Erdoğan’ın Bağdat’ı ziyareti esnasında imzalanan Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi anlaşması uzun vadeli stratejik bir ortaklık kurulmasını hedeflemesi açısından çok önemlidir.

Bu işbirliği kapsamında özellikle “Kerkük- Yumurtalık petrol boru hattının kapasitesinin artırılması, Irak doğal gazının uluslararası pazarlara aktarılması için bir boru hattı inşa edilmesi, yeni sınır kapılarının açılması ve iki ülke arasında serbest ticaret anlaşması imzalanması kararlaştırılmıştır.”¹⁸ Konseyin diğer çalışma alanları “Irak’ın toprak bütünlüğü, terörizmle mücadele, öğrenciler ve kamu görevlileri arasında değişim programı uygulanması, turizmin geliştirilmesi, Irak ordusunun eğitilmesi”¹⁹ olarak belirlenmiştir. Stratejik İşbirliği an-

15 Sabah, “Gül: Türkmenler de Kürtler de Akrabamız”, 14 Ocak 2007.

16 “İlki 19 Kasım 2008’de yapılan üçlü yapının geçmişte kurulan üçlü mekanizmadan farklı olduğunu bildiren Dışişleri Bakanı Babacan, temsilci atanmayacağını ve üç ülkenin birimlerinin bir araya gelerek PKK terörü konusunda neler yapabileceklerini tartışacaklarını bildirmiştir.” Toplantularla ilgili daha ayrıntılı bilgi için Bakınız: Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, “Irak Siyasi Durum Genel Bilgi Notu”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-irak-siyasi-iliskileri.tr.mfa> 28 Ekim 2009.

17 Akşam, “Terör Zirvesinde Erbil Sürprizi”, 7 Ekim 2009 ve *Milliyet*, “PKK’nın Tasfiyesi 3’lü Zirvede”, 29 Temmuz 2009.

18 Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, “Irak Siyasi Durum Genel Bilgi Notu”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-irak-siyasi-iliskileri.tr.mfa> içinde Veysel Ayhan, “Türkiye-İrak İlişkileri: Bölge Ülkelerinin Irak Politikası Bağlamında Bir Analiz”, Ortadoğu Analiz, Cilt 1, Sayı 9, (Eylül 2009).

19 Türkiye Cumhuriyeti ile Irak Cumhuriyetleri Hükümetleri Arasında Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi’nin Kurulmasına İlişkin Ortak Siyasi Bildirge <http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/Bolgeler/ortadoğu/irak/ortak%20siyasi%20bildirge.pdf> içinde Serhat Erkmen, “Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu’nun Bağdat Ziyareti İşığında Türkiye-İrak İlişkileri”, Ortadoğu Analiz, Cilt 1, Sayı 9, (Eylül 2009).

laşmasında Türkiye, hem Irak'ın federal yapısına hem de bağımsızlığına saygı göstereceğini açıklarken, izlediği politika Irak'ta ki bütün gruplarla iyi ilişkiler tesis etmektir.

Bu çerçevede Davutoğlu, her fırsatta Türkiye'nin Irak'la ve Irak'ı oluşturan Şiiilerden Sünnilere Kürtlerden Türkmenlere ve Asurilere kadar tüm gruplarla ortak bir tarih ve kültüre sahip olduğunu vurgulayarak, entegrasyon ve işbirliği sözcüklerini çok sık kullanmaya başlamıştır.²⁰ Bu, özellikle Türkiye'nin 2008'de başlattığı ancak 2009'da daha da çok benimsediği bir söylem olmuştur.

Ancak, Ankara açısından bu politikanın devamını sağlamakta çıkabilecek en büyük engel ABD'nin Irak'tan çekilmesinin ardından ve Irak'ın kendi egemenliğine tam olarak kavuşmasından sonra Şiiiler, Sünniler, Kürtler ve Arapların merkezi bir otoritenin altında uyum içinde yaşayıp yaşayamayacağı sorundur. Sözgelimi, BKY'nin Bulgaristan'dan üç uçak dolusu silah satın alması,²¹ 2007'de Bağdat'tan gelen itirazlara kulaklarını tıkayıp, kendi petrol yasalarını geçirip aralarında Türkiye'den Pet Oil ve Genelenerji gibi şirketlerin de olduğu petrol şirketlerinin lisans anlaşmalarının onaylanması Erbil ile Bağdat arasında kopukluğun bir göstergesidir.²² Başbakan Maliki'nin, Kürtleri Irak'ın birliği önünde bir engel olarak gördüğü, Erbil'den Bağdat'a girişlerde vize uygulamasının olduğu, iç sınırlarla ilgili anlaşmazlıkların halen çözülmediği²³ bir ortamda Irak'ın bütünlüğünü destekleyen Ankara'nın bu politikasını ne kadar sürdürebileceği de önemli bir sorundur.

Ancak tüm koşullar Ankara'nın Bağdat'la olduğu kadar BKY ile de ilişkilerini bir düzene sokmasını gerektirmektedir. Birincisi BKY ile Türkiye arasında ekonomi dahil her türlü ilişkilerin geliştirilmesinde en büyük engel olarak görülen PKK'nın tasfiyesi konusunda Barzani'nin PKK'yı destekleyen dış düşman olmaktan çıkarılıp, bir müttefik olarak yeniden tanımlanması gerekliliği Ankara tarafından görülmüştür. PKK'nın tasfiyesi için sadece askeri yöntemlerin ye-

20 *Turkish Journal*, "Davutoğlu: Irak'la Su Meselesine Ortak Kader Olarak Bakıyoruz", 11 Ağustos 2009.

21 Sami Kohen, "Irak'ta Yeni Gerçekler", *Milliyet*, 25 Kasım 2008.

22 "Sözgelimi Barzani'nin Bush yönetimine K. Irak'ta üs kurma teklifine Şii lider Mukteda El Sadr ve Talabani şiddetle karşı çıkarak bunun yürürlükteki anayasaya aykırı olduğunu bildirmişler ve bu tutumun Kürtlerin Irak'tan ayrılma isteğini hatırlattığını belirtmişlerdir.", *Evensel*, "Barzani'nin Üs Teklifine Destek Yok", 5 Kasım 2008.

23 Hewler Post gazetesinden Rebwar Kerim Weli ile mülakat, 23 Temmuz 2009, Erbil. "Maliki Washington'ı ziyareti esnasında Kürtlerle anlaşmazlıklarını ya anayasaya bağlılık ya da siyasi müzakerelerin yenilenmesi sayesinde çözüleceğini teyit etti.", Sami Suruş, "Obama Maliki'yi Zorluyor", *Avan* (Kuveyt gazetesi), 27 Temmuz 2009 içinde *Radikal*, 28 Temmuz 2009.

tersiz kalacağını göz önünde bulunduran yetkililer, Kuzey Irak siyasetinde sivil boyutu öne çıkarmaya başlamıştır. Şubat 2008 tarihli Milli Güvenlik Kurulu²⁴ toplantısının hemen sonrasında PKK'ya karşı yürütülen kara ve hava harekâtı ile eş zamanlı diplomatik girişimler yoğunluk kazanmıştır.

Kuzey Irak'ta Kürt etnik yapısına coğrafi ve hukuki bir statünün kazandırılması gayretleri, bölgede izlenen politikaların sadece Kürtlere dayalı olmasının uzun vadede Irak'ın istikrarı için yeterli olmayacağını Washington tarafından görülmesi ve Obama yönetiminin iktisadi krizin de etkisiyle Irak'ta yeniden bir yapılanma içine girme ihtiyacı duyması gibi yeni gelişmeler ortaya çıkmıştır. Bu değişen koşullar altında Ankara, hem Kürt Yönetimi ile hem de Bağdat'la ilişkilerini gözden geçirme ihtiyacı duymuştur. O zamana kadar PKK sorunu üzerinden BKY ile sadece güvenlik ekseninde ilişki kuran Ankara, PKK'nın sadece dışarıdan kaynaklanan bir tehdit olmadığını açıkça görmüş ve PKK'nın tasfiyesi için, BKY ile ilişkilerin çeşitlendirilmesine ve geliştirilmesine ağırlık vermiştir. Ancak bunun için iki önemli alının değişmesi gerekmiştir. Birincisi, Irak Kürtlerinin Türkiye vatandaşı olan Kürtlerin akrabaları olduğu ve tıpkı Türkmenlerin haklarının savunulması gibi Irak Kürtlerinin de haklarına saygı gösterilmesi ve barış içinde bir arada yaşamak dışında bir başka seçeneğin olmadığını anlaşılması, ikincisi ise Irak Kürtleriyle ortak çıkarlar üzerinden ilişkilerin yeniden formüle edilmesinin her iki tarafın da iyiliğine olduğudur.²⁵

Ortak çıkarlar söz konusu olduğunda Ankara açısından Kerkük ve Irak petrol-leri öne çıkmaktadır. BKY açısından ise petrol ve doğal gazın güvenliği ve dış pazarlara taşınması konusu önem kazanmaktadır. Bu fotoğrafta Washington başrolde çünkü Irak dünyanın en büyük üçüncü petrol rezervlerine sahipken ve Irak'ı Nabucco hattının potansiyel sağlayıcılarından biri yapan doğal gaz rezervleri varken Irak, savaşlar ve ambargo yüzünden ihracatçı ülke olarak 18. sırada yer almıştır. Bu yüzden ABD ve Avrupa açısından Irak'ın olduğu kadar Kuzey Irak'ın da üretici olarak dünya piyasalarına girebilmesi için bölgede savaşın bitmesi gerekmektedir.²⁶

Bu resimde istikrar bozucu bir unsur olarak karşımıza PKK çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, Washington, Ankara'nın Bağdat'la olduğu kadar BKY ile ilişkilerini de geliştirmesini desteklemektedir. Bunun için de Ankara'nın en büyük

24 Metehan Demir, "MGK'dan Talabani'ye Sarı Işık", *Hürriyet*, 21 Şubat 2008. <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=8284143&tarikh=2008-02-21>

25 Mete Çubukçu, "Nihayet Irak Kürdistanı", *Radikal*, 8 Kasım 2009.

26 Metin Münir, "Kürt Sorununun Petrol Boyutu", *Milliyet*, 7 Ağustos 2009.

hassasiyeti olan PKK'nın bölgedeki varlığına son verilmesi gerekmektedir.²⁷ Böylece Washington açısından hem bölgede istikrar sağlanmış olacak hem de Türkiye'nin Bağdat'la ve Kürt Yönetimi'yle yakınlaşması İran'ın etkisini frenleyecektir.

ABD askerlerinin Irak'tan çekilmelerinin Türkiye üzerinden olması ihtimali de Washington açısından bölgenin güvenliğini sağlamaktadır. Ayrıca, İran'ın yanı sıra Rusya'nın etkisinin bölgede kırılması amacıyla Washington, Türkiye'nin enerji koridoru olması yönünde önemli çabalar sarf etmektedir. Dolayısıyla, "Türkiye'nin hem Irak'taki hem de Hazar bölgesindeki petrol ve doğal gaz kaynaklarının Batılı pazarlara taşınmasında oynayacağı kilit rol dikkate alınır, Türkiye'nin özellikle güneydoğusunun istikrar içinde olması önem taşımaktadır."²⁸ Sonuçta PKK'nın varlığının tasfiyesi ya da pasif hale getirilmesi Washington açısından önem kazanmıştır.

Bu çerçevede Başbakan Erdoğan'ın Ekim 2009'da Bağdat'a yaptığı ziyaret sonucu iki ülke arasında Çevre, Sağlık, Su, Sınır Kapıları, Kerkük Petrol Boru Hattının Yenilenmesi, Demiryolu ve Kanal Bağlantısı, Tarım ve Ormancılık gibi alanlarda 48 adet mutabakat zaptının imzalanması son derece çarpıcı bir gelişmedir.²⁹ 18 Türk ve Irak'lı bakanın "iki devlet tek hükümet" anlayışıyla İstanbul'da, Erdoğan'ın ziyareti öncesinde toplanması da Türkiye-İrak yakınlaşmasının boyutunu göstermektedir. PKK'nın varlığına son verilmesinde Bağdat Hükümeti'nin desteğini almanın yanı sıra Kerkük'ün özel bir statüye kavuşturulması ve tek bir etnik unsura teslim edilmemesi konusunda Maliki hükümeti ile uyum içinde olan Ankara, her fırsatta Irak'ın milli birliğine vurgu yapmaktadır.³⁰

Böyle bir dönemde Dışişleri Bakanı Davutoğlu ve Dış Ticaretten Sorumlu Bakan Çağlayan'ın Erbil'e giderek ilk defa Türkiye'den bakan düzeyinde resmi bir ziyareti bölgeye gerçekleştirmeleri şimdiye kadar Ankara'nın izlemiş olduğu Bölgesel Yönetimi resmi bir şekilde tanımama politikasını değiştirdiğinin en açık göstergesidir. Sadece Erbil'e değil, Musul'a ve Basra'ya da

27 "Washington PKK'nın lider kadrosunu 'uyuşturucu kaçakçısı ilan etmiş ve malvarlıklarına el koymuştur.' *Zaman*, "PKK ABD'nin Uyuşturucu Listesinde", 31 Mayıs 2008.

28 H. Tarık Oğuzlu, "ABD'nin Irak'tan Çekilme Planları ve 'Demokratik Açılım'", *Ortadoğu Analiz*, Cilt 1 Sayı 1, (Kasım 2009), s. 71.

29 *Star*, "Irak'la Ortak Kabinede 48 Stratejik Anlaşma", 16 Ekim 2009.

30 *Yeni Şafak*, "Erdoğan: Irak'la İki Devlet Tek Hükümet'iz", 15 Ekim 2009.

gerçekleştirilen ziyaretlerle Ankara, Irak'a 'eşit muamele' mesajı vermişse de ilk defa bakan düzeyinde Kürt bayraklarıyla bir karşılama töreninin yapıldığı resmi ziyaretin Ankara tarafından Erbil'e gerçekleştirilmesi tarihsel bir öneme sahiptir.³¹

Bölgesel Kürt Yönetimi Açısından Yakınlaşma Nedenleri

Ankara'nın BKY ile ilişkilerinde olumlu adımlar atabilmesi, BKY'nin de tutumunu olumlu yönde değiştirmesi ile gerçekleşmiştir.³² Sözelimi, Barzani'nin denetimindeki Hewler gazetesinin genel yayın yönetmeni Rebwar Kerim Veli, bir yazısında "PKK'nın Kürdistan bölgesini Türkiye'ye yönelik saldırılarında bir üs olarak kullanmaya ve Kürtlerin kaderiyle oynamasına asla ve asla hakkı yoktur" demiştir.³³

BKY açısından Ankara ile ilişkilerini geliştirmek ve çeşitli alanlarda işbirliği yapma gereksinimi duymasının en önemli nedeni "ABD'nin Irak'tan çekilmesinden sonra bölgede iktisadi açıdan işbirliği yapabileceği, dış dünyaya açılacağı tek ülke olarak Türkiye'yi görmesidir."³⁴ Çünkü "Türkiye, bölgede serbest pazar ekonomisini benimsemiş ve ekonomisi diğer ülkelere göre gelişmiş, Irak'a sınırdaş tek ülke olarak Kürdistan'ın ekonomisi için vazgeçilmezdir."³⁵

Hem Kürtlerin hem de Arapların ayrı düzenli ordular tarafından desteklenmediği ve bu ordular arasında karşılıklı güvenin olmadığı,³⁶ Şii Araplarla Sünni Arapların Bölgesel Kürt Yönetimi'ne karşı cephe aldıkları,³⁷ Maliki'nin Barzani'yi ayrılıkçı olarak Barzani'nin de Maliki'yi diktatörlükle suçladığı bir ortamda,³⁸ Amerikan askerlerinin çekilmesi işgali destekleyen Kürtle-

31 "Bu gezi esnasında Musul ve Basra konsoloslğunun resmi açılışını yapan Davutoğlu, Türkiye'nin Erbil'de de konsolosluk açacağını bildirdi.", *Milliyet*, "Etle Tırnak Gibiyiz", 1 Kasım 2009.

32 Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı, Hakan Fidan'la konuşma: Hakan Fidan, 'Türkiye'nin Ortadoğu politikasında gerçekleştirdiği atılımlar muhatap ülkelerin de istekleri ile olabilmektedir, aksi halde bu politikalar yürütülemezdi' demiştir. Dolmabahçe Beşiktaş, 18 Ekim 2009.

33 Rebwar Kerim Veli, "PKK Kime Hizmet Ediyor?", *Hewler Post*, 23 Ekim 2008. Nur Batur, Barzani ile söyleşi, "PKK Mecburen Silah Bırakacak", *Sabah*, 1 Ağustos 2009.

34 Kuzey Irak'taki Kürt Bölgesel Parlamentosu'ndan Parlamento İlişkileri Komitesi eski Başkanı Arez Abdullah ile mülakat, 23 Temmuz 2009, Erbil.

35 Türkmen milletvekili Esad Erbil'le mülakat, 24 Temmuz 2009, Erbil.

36 *The Washington Post*, "Dispute Over Land Simmering in Iraq", 18 Mayıs 2009.

37 Soner Çağatay, "The Future of the Iraqi Kurds", Policy Focus 85, Washington Institute for Near East Policy, July 2008, s. 14. Ayrıca bakınız *Radikal*, "Irak Arap-Kürt Savaşının Eşiğinde", 11 Ağustos 2009.

38 *Milliyet*, "Tetik Hattında Savaş Meselesi", 11 Ağustos 2009.

rin aleyhine bir durum yaratacağı ortadadır. Bu noktada uluslararası platformda Türkiye'nin dışında Suriye ve İran'la sağlıklı ilişkiler kurulamayacağı KDP Dış ilişkiler eski temsilcisi ve şimdiki Eğitim Bakanı Sefin Dizai açıkça belirtmiştir. Dizai'ye göre "Suriye'de Kürtlere kimlik bile verilmezken, İran'ın bölge politikaları henüz netlik kazanmamışken³⁹ BKY'nin Türkiye ile yaklaşması kaçınılmazdır hatta konfederasyona bile gidilebilir."⁴⁰

BKY'nin Türkiye ile yaklaşma arzusunun bir diğer nedeni ise, 2007 yılından itibaren ABD'nin kendilerini Sünni Araplara ve Şiilere karşı koruma politikasından vazgeçmesi ve sorunlara Bağdat merkezli çözüm istemesidir. Saddam döneminde Washington'unun Kürtleri kullanması ve daha sonra Kürtleri kaderiyle tek başına bırakması olarak bilinen '1975 sendromu' BKY'nin gözünde Türkiye'nin önemini artıran bir başka sebeptir.⁴¹ Bu çerçevede, Kürtler özellikle petrol anlaşmalarında Türkiye ile ortak hareket etmeyi ve hidrokarbon yasası konusunda Araplara karşı Ankara'nın kendilerini desteklemesini beklemektedirler.⁴²

Bir zamanlar Şiilerin Mehdi ordusuna ve Sünni Arapların desteklediği El Kaideye karşı Kürtlerle işbirliği yapan ABD'nin, bu politikasını değiştirerek, Irak nüfusunun önemli kısmını oluşturan Şiilerle ve Sünni Araplarla ilişkilerini onarma yolunu seçmesinin önemli bir sebebi vardır. Bu sebep, Washington'un, Kürtlerin özellikle Kerkük'le ilgili maksimize ettiği taleplerinin ülkenin istikrarını bozucu etkisi olduğunu düşünmesidir.⁴³ Sözgelimi, BKY'nin Doğal Kaynaklar

39 "BKY içinde İran'la ilgili endişelerin iki kaynağı vardır. Birincisi BKY içinde İslamcı teröristlerin İran tarafından desteklenmesi. İkincisi ise İran'ın BKY içinde ajanlık faaliyetlerini yürütmesidir. Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği Partisi'nin İran'la yakın ilişkileri olmasına rağmen BKY'nin İran'la sevgi-nefret ilişkisi vardır." Soner Çağatay, "The Future of the Iraqi Kurds", Policy Focus 85, Washington Institute for Near East Policy, July 2008.

40 "Dizayi, Konfederasyon sözcüğünü üstü kapalı bir şekilde, 'neden olmasın?' şeklinde ifade etmiştir." Sefin Dizayi ile Mülakat, 23 Temmuz 2009, Erbil.

41 Soner Çağatay'ın bir üniversite öğretim üyesi ile Erbil'de mülakatı, 21 Şubat, 2008 içinde Soner Çağatay, "The Future of the Iraqi Kurds", Policy Focus 85, Washington Institute for Near East Policy, July 2008, s. 17.

42 "K. Irak'ta Türkiye Petrolleri Arama Ofisi'nin petrol arama çalışmaları olmasından dolayı Türkiye hidrokarbon yasasının bir an evvel çıkarılmasını desteklemektedir ve hidrokarbon yasası çıkmadığı için bölgeden çıkan petrol ya da doğal gazın hangi hisseler yoluyla realize edilebileceği ile ilgili sıkıntılar mevcuttur. Yasal hale gelmeyen çalışmalar hem özel sektörün hem de kamunun hareket kabiliyetini kısıtlamaktadır.", Boyut Haber, "Petrol Aramak İçin Hidrokarbon Yasası Önemli", 22 Ağustos 2009, <http://www.boyuthaber.com/News/Ekonomi>

43 "2005 yılında kabul edilen Kerkük'ün normalleşmesi; Saddam tarafından yerlerinden edilmiş Kürtlerin Kerkük'e geri dönmesi, Arapların evlerine güneye geri dönmesi olarak Kerkük meselesinin tanımlandığı 140. madde eski önemini yitirmiştir. Çünkü BM'nin Güvenlik Konseyi'nin 2007 de kabul edilen 1770 no'lu kararına göre UNAMI'nin görev süresinin uzatılması ve Irak'ta tartışmalı bölgelerin uzlaşma ile

Bakanı Ashti Hawrami Kasım 2007'de Washington'a yaptığı ziyarette petrol sözleşmeleri ve petrol gelirlerinin paylaşılması ve Bağdat'la uzlaşılması konusunda uyarılmıştır.⁴⁴ Aynı şekilde, ABD Savunma Bakanı Robert Gates'in BKY'yi ziyareti esnasında Kerkük'ün statüsü ve petrolün paylaşımı konusunda ABD çekilmeden önce Araplarla uzlaşmaları için Barzani'yi uyarması önemlidir. Ancak BM'nin Kerkük'ün statüsü referandumunu beş yıl erteleyen kararını reddeden Barzani, Türkmen, Arap ve Kürtler arasında paylaşım kavgasına sahne olan kenti Kürt Yönetimi'nin toprağı sayan Kürt anayasa taslağını sonbaharda referanduma götüreceğini duyurmuştur.⁴⁵

Hidrokarbon yasası ve Kerkük'ün statüsü konusunda Mecliste Kürtlere karşı blok oluşturmaya çalışan Araplara karşı ABD'nin kendilerini korumayacağını bilen BKY'nin bir başka sorunu petrolün Kürt Yönetimi'nin topraklarından uluslararası pazarlara nakledilmesi için gerekli olan boru hattının olmayışıydı. Bu gün bu sorun ortadan kalkmış ve Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattı devreye girmiştir. Petrol boru hattının devreye girmesi BKY Doğal Kaynaklar Bakanı, Havrami'nin deyimiyle Irak tarihinde ilk kez Kürt halkının bölgedeki ulusal kaynaklara dair karar verebiliyor olmasını göstermiştir. Havrami, petrolün refah ve istikrar kaynağı olacağını söyleyerek bunun gerçekleşmesinde inisiyatif kullanan ve organizasyonu gerçekleştiren Türkiye'ye teşekkür etmiştir.⁴⁶

Türkiye ve BKY arasında ortaya çıkan olumlu gelişmeler her iki tarafın arasında var olan sorunların bir çarpıda ortadan kalkacağı anlamına gelmez. Mevcut durum küresel ve bölgesel dinamiklerin zorlamasıyla ortaya çıkmıştır. Her iki tarafın tehdit algılamalarındaki değişikliklerin kamuoyları tarafından içselleştirilmediği sürece tam bir güven tesisinin olması beklenemez. Sözelimi Türk kamuoyunda PKK'nın Kürt siyaseti ve Kürt Yönetimi için bir enstrüman olmaktan çıktığına dair kanının oluşması, Bölgesel Kürt Yönetimi'nin kamuoy-

---

halledilmesi ve Irak hükümetince kabul edilebilir çözüm bulunması gündeme gelmiştir. Bunda ABD'nin 2007'den itibaren BKY'ye Kerkük konusunda doğrudan destek vermekten vazgeçmesi etken olmuştur.", Haber Sol, "BM Raporu: Kerkük Irak'ta Kalmalı", 22 Nisan 2009, <http://haber.sol.org.tr/dunyadan/bm-raporu-kerkuk-irakta-kalmali-haberi-13097>

44 Daha fazla bilgi için bakınız: Judith Yaphe, "After the Surge: Next Steps in Iraq," Strategic Forum, No. 230, (Şubat 2008), www.ndu.edu/inss/Strforum/SF230.pdf.

45 *Radikal*, "Gates Barzani'yi Uyardı", 30 Temmuz 2009.

46 "Bağdat hükümetinin izniyle başlayan proje kapsamında günde doksan bin varile kadar petrolün pompalanacağı boru hattının açılması önemli bir adımdır. Çünkü Irak'ın doğal kaynaklarının mülkiyet ve satış haklarına ilişkin tartışma, 2005 yılı Kasım ayında kabul edilen Irak anayasası ile tam olarak çözüme ulaştırılmadığından, petrol sevkiyatı bugüne dek beklemek zorunda kalmıştı.", *BBC Turkish*, "Kuzey Irak Petrolü Devrede", 2 Haziran 2009.

yunda ise Türkiye'nin Kerkük hassasiyetinin BKY'nin işçilerine bir müdahale, hatta işgal planı olmadığı inancının yerleşmesi gerekmektedir.

Türk yetkililerinin henüz 'Kürdistan' sözcüğünü bile açıkça demeçlerinde kullanamamaları⁴⁷ ve kendi içinde Kürt sorununu çözme sancıları içerisindeyken Türkiye'nin BKY ile yakınlaşmasının belli sınırları olacağı çok açıktır. Davutoğlu'nun Erbil'de konsolosluk açılmasının Kuzey Irak'ın tanınması anlamına gelmeyeceğini söylemesi ve 'Nasıl Teksas'a gittiğimizde ABD yerine Teksas'ı tanımış olmuyorsak, burada da durum aynı. Bizim tanıdığımız Irak'tır'⁴⁸ demeci BKY yetkililerinin bağımsızlıkla ilgili ileriye dönük beklentilerini karşılayacak nitelikte değildir.⁴⁹

Sonuçta, bu gün Türkiye, Irak'ın kuzeyi ile olduğu kadar güneyi ile de geliştirdiği ilişkilerde inisiyatif alabilen, olayların gidişatına yön verebilen bir aktör haline gelmiştir. Bu durum Türkiye'nin yıllardır sürdürdüğü Batı'nın bir parçası olma çabalarının ürünü olan Batılı politik kültür sayesinde gerçekleşmiştir. Bu çerçevede sadece Irak ve Bölgesel Kürt Yönetimi ile değil, diğer bölge ülkeleriyle yakınlaşmasında bu kültürün ciddi bir etkisi vardır ve Türkiye'yi bölgede cazip kılan en önemli faktördür.

Sonuç

Ankara'nın şimdiye kadar Ortadoğu bölgesinde uyguladığı hızlı ve radikal politika değişiklikleri Irak'la ilişkilere de yansımıştır. İki ülke arasında gelişen sıcak ilişkilerde, başta Dışişleri Bakanı Davutoğlu olmak üzere AKP hükümeti yetkililerince dile getirilen bir görüşün hâkim olduğu görülmektedir. Bu görüşe göre, Ortadoğu'daki birçok sınır yapay bir biçimde çizilmiştir ve Avrupa Birliği'nde sınırlar nasıl anlamsızlaştıysa Türkiye de bölgedeki sınırları anlamsızlaştırabilir. Dolayısıyla, "Fransa ve Almanya yüzyıllarca savaştılar ama şimdi birleştiler. Bölge ülkeleri olarak biz niye aynı birliği sağlayamayalım"⁵⁰ fikri öne çıkmaktadır.

47 "Gül'ün Bağdat yolunda Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nden söz edip, Ankara dönüşünde 'o ifadeyi kullanmadım' demesi soru işaretlerine yol açtı.", *Radikal*, "Gül Sonsuza Kadar Bekleyemeyiz", 25 Mart 2009.

48 Fikret Bila, "Barzani ile Kürt Açılımı", *Milliyet*, 31 Ekim 2009.

49 "Sözgelimi Dizayi, Kürt bölgesinin 1991-2003 yılları arasında de facto olarak bağımsız olduğunu hatırlatarak, Kürtlerin eskiden beri temel düsturunun 'Irak'a demokrasi, Kürtlere otonomi' olduğunu söyledi", Dizayi ile mülakat, 23 temmuz 2009, Erbil. "Barzani ise her zaman hayalinin bağımsız bir Kürdistan'dan yana olduğunu açıkça ifade etmiştir." Hasan Cemal, "PKK Silah Braksın Dağdan İnsin", *Milliyet*, 15 Ekim 2009.

50 Fikret Bila, "Barzani'den Söz", *Milliyet*, 1 Kasım 2009.

Burada sözü edilen birlik sadece ekonomi ve güvenlik odaklı bir birlik değildir aynı zamanda Wendt'in sözünü ettiği paylaşılan sosyal bilgi, ortak kader bağlamında gerçekleştirilmesi hedeflenen bir birliktir. Ortak kader kavramından Ankara'nın vermek istediği mesaj, Irak'ın işgaline karşı çıkmış bir İslam ülkesi olarak Türkiye'nin Irak'ın yanında olduğudur. Aslında 'ortak kader' söylemi, Ankara'nın oluşturmak istediği ortak ekonomik çıkarların sağlanmasında Türkiye'ye büyük bir kolaylık sağlamaktadır.⁵¹ Karl Deutsch'un önerdiği gibi bir bölgede karşılıklı sempati, güven ve ortak çıkarların hâkim olduğu bir topluluk oluşturulursa o bölgede şiddetin kullanılması ihtimali sifıra yakındır. Böyle bir oluşum için ortak değerler, yeni kurumlar ve geliştirilmiş ilişkiler inşa etmek gerekmektedir.⁵²

Her ne kadar Ankara'nın Irak'a yönelik mevcut politikaları Deutsch'un öngördüğü tarzda bir oluşuma yol açabilecek nitelikteyse de Türkiye'nin Irak'la ilişkilerini sınırlayan bazı faktörler vardır. Bunların başında Irak'ın gelecekteki yapısının niteliği konusundaki belirsizlik gelmektedir. Bir başka deyişle Irak'ın önünde "üniter devlet", "bağımsız Kürt devletini içeren parçalanmış Irak" ve "federal devlet" olmak gibi seçenekler bulunmaktadır. Bu seçenekler arasında Türkiye'nin desteklediği üniter Irak seçeneği ne ulus ne de devlet niteliği taşıyan, Sünni, Kürt ve pek çok parçalanmış Şii kimliklerinin bulunduğu, kısacası etnik-dinsel çatışmaların devam ettiği Irak'ta çok düşük bir olasılıktır.⁵³

İstikrarsızlığa sebep olabilecek diğer önemli konular ise Kerkük'ün statüsü ve tartışmalı bölgeler(Nineva, Salah al-Din, Diyala ve Vaset bölgelerinin bazı kesimleri) ile petrol yasasıdır. Kerkük sorunu aslında Irak'ta sözü edilen mevcut sorunları yansıtan bir örnek niteliğindedir. Çünkü bir anlamda Irak'ın devletleşme ve siyasi bütünleşme sancılarını yansıtmaktadır.⁵⁴ Sözgelimi sancılı bir süreçten sonra Irak parlamentosunda seçim yasası kabul edilmiş ve Irak 2010

51 "2003-2009 yılları arasında Irak ile ticaret hacmini 10 milyar dolara çıkaran Türkiye, ABD işgalinden ekonomik olarak en fazla fayda sağlayan ülkelerden birisi olmuştur. Bunun en önemli sebebi Türk şirketleri Irak'taki tüm etnik gruplar arasında kabul görüyor çünkü işgalci devletler ve projeleri daha az maliyetle gerçekleştiriyorlar.", Rod Nordland, "Rebuilding Its Economy Iraq Shuns US Business", *New York Times*, 12 Kasım 2009. "Erdoğan, her fırsatta ekonomik birliğe atıf yaparak, gayemiz havzayı ekonomik bir havzaya dönüştürmektir demiştir.", *Yeni Şafak*, "Erdoğan: Irak'la İki Devlet Tek Hükümet'iz", 15 Ekim 2009.

52 Karl W. Deutsch et al., *Political Community and the North Atlantic Area; International Organization in the Light of Historical Experience*, (Princeton, Princeton University Press, 1957).

53 Fuat Keyman, "Dış Politikada Milliyetçilik Kışkacı", *Radikal*, 20 Şubat 2005. http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberNo=4392

54 Daha fazla bilgi için bakınız: Pınar İpek, "2010 Seçimleri Öncesi Petrol Kaynaklarının Önemi", *OrtaDoğu Analiz*, Cilt 1, Sayı 11, (Kasım 2009).

Ocak ayında seçim yapılması kararı almışken⁵⁵ Kerkük referandumu bir yıl ertelenmiştir. Çünkü Kürtler, bölgede seçim listelerinin 2009 yılında yapılan sayım sonuçları dikkate alınarak düzenlenmesini isterken, Türkmen ve Araplar buna karşı çıkmışlardır. Bir yıl boyunca 2009 listelerini araştırarak olan inceleme konseyinin oluşturulmasıyla, Kerkük'te referandum şimdilik ertelenmiştir.⁵⁶ Ancak Kerkük, çatışma noktası olmaya devam edeceğinden, referandumun ertelenmesini isteyen Ankara'nın BKY ile ilişkilerinde pürüz oluşturmayı sürdürecektir.

Irak ile Türkiye arasında üzerinde uzlaşma sağlanamayan bir başka konu ise su meselesidir. Eylül 2009'da yapılan Su Zirvesinde Irak Su Bakanı Latif Rashid'in, söz verdiği halde yeterince su bırakmadığı gerekçesiyle Ankara'yı suçlaması⁵⁷ su sorununun gelecekte de iki ülke arasında önemli bir gündem maddesi oluşturmaya devam edeceğini göstermektedir. Türkiye açısından su, çatışma değil işbirliği için bir fırsat oluşturmakta iken Irak, Türkiye'nin İlisu gibi baraj projeleriyle Dicle nehri üzerinde hegemonya sağlayarak bölgedeki suyu kontrol etmek istediğini, Suriye'nin ve Irak'ın suya erişimini kısıtladığını düşünmektedir.⁵⁸

Bu noktada Türkiye'nin Irak'la ilişkilerinde yaşanan olumlu yönde gelişmelerin ne kadar sürdürülebilir olduğu sorusu öne çıkmaktadır. Çünkü Türkiye'nin geo-stratejik öneminin yanı sıra kimlik ve ekonomi gibi faktörleri dış politikasında ön plana çıkarması, Irak'la gelişen ilişkilerin temelinde yatan önemli bir unsurdur. Diğer bir deyişle, son zamanlarda yaşanan global gelişmelerin de etkisiyle Türk dış politikası sadece Türkiye'nin geo-stratejik önemine dayalı ve tek boyutlu olmaktan çıkmış, ekonomisiyle, görece gelişmiş demokrasisiy-

55 "Başlangıçta seçim için 16 Ocak tarihi öngörülmüş, yeni bir seçim yasası düzenlenmesi gecikince Birleşmiş Milletler yetkilileri Irak'a 27 Şubat tarihini önermişler, ancak Başkanlık Konseyi 7 Mart'ta karar kılınmıştır.", *BBC Türkçe*, "Irak'ta Genel Seçim Krizi", 23 Ocak 2010, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2010/01/100123_iraq_biden.shtml

56 Ferai Tınç, "Irak Seçim Yasasında Kerkük'e Geçici Çözüm", *Hürriyet*, 17 Kasım 2009, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/12955178.asp>

57 "Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı bu suçlamaya verdiği yanıtta Türkiye'nin 2009 yılında, komşularına 500 m3 su bırakırken Orta ve Doğu Anadolu'ya verilen su miktarının sadece 350 m3 de kaldığını bildirmiş ve bu suçlamayı reddetmiştir. *CNN.Com/World*, "Turkey, Syria and Iraq in Water Crisis Summit", 3 Eylül 2009 <http://www.cnn.com/2009/WORLD/meast/09/03/turkey.water.shortage/> ve *Aswat Al Iraq*, "Syria, Turkey, Iraq Sign Ministerial Meeting Minutes of Cooperation to Overcome Drought", 4 Eylül 2009 <http://www.iraqdirectory.com/DisplayNews.aspx?id=10315>

58 Patrick Wrigley, "Dam Dispute Strains Turkey-Iraq Ties", *Asia Times*, 2 Ekim 2009 http://www.atimes.com/atimes/Middle_East/KJ02Ak03.html

le ve komşularıyla yakınlaşmasına katkıda bulunacak olan kültürel kimliğiyle bölgede ön plana çıkmıştır.⁵⁹ Bu çok boyutlu politika çerçevesinde Ankara, sadece Irak'tan kendisine gelebilecek tehditler doğrultusunda politikalar formüle etmek yerine Irak'la çok yönlü ilişkiler tesis etmek yoluna gitmiştir.

Ankara, sadece Irak'la değil, bölgedeki diğer komşu ve komşu olmayan ülkelerle de aynı şekilde olumlu ilişkiler içine girmek için adımlar atmıştır. Bu girişimler, hükümetin yeni-Osmanlılık diye nitelenen bir politika izleyerek Atatürk'ün oluşturduğu Batı yanlısı politikardan sapması şeklinde algılanmış ve iç siyasette eleştiri konusu olmuştur. Hâlbuki AKP hükümetinin karar vericileri, Keyman'ın da belirttiği gibi Özal döneminden kalma ve daha sonra Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in 1990'larda ve 2000'lerin başında uyguladığı aktif dış politika girişimlerini devam ettirmiş, en önemlisi de Türkiye'nin hem Batı'lı hem de Doğulu yüzünü yukarıda sözü edilen çok boyutlu dış politika uygulamalarının odağı haline getirmiştir.⁶⁰ Sonuçta bu politika değişikliği ideolojik olmaktan çok süreklilik gösteren ve son zamanlarda yaşanan küresel gelişmelerin⁶¹ gerektirdiği bir politikadır. Bu yüzden de Ankara'nın Irak'la geliştirdiği sıcak ilişkilerin sürdürülebilir ve uzun ömürlü olması mümkün gözükmektedir.

Ancak ilişkilerin Irak tarafından hangi çerçevede geliştirilmek istendiği bu aşamada çok önemlidir. Böylece karşılıklı ilişkiler anlık mı yoksa uzun vadede kalıcı mı olacaktır değerlendirmesi yapılabilir. Irak açısından Türkiye ile yakınlaşmanın sebepleri ele alınacak olursa, 2009 seçimleri ile ülkenin iç dinamiklerinin değişmesi,⁶² ABD'nin asker çekme planı ile Türkiye'nin özellikle Maliki yönetimi nezdinde öneminin artması, Suriye ile Irak'ın yaşadığı güvene dayalı olmayan ilişkilerde Ankara'nın arabuluculuğuna duyulan ihtiyaç⁶³ ve son

59 Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, (İstanbul, Küre Yayınları, 2001).

60 Fuat Keyman, "Turkish Foreign Policy in the Era of Global Turmoil", SETA Policy Brief, No. 39, (Aralık 2009), s. 7.

61 "Soğuk Savaş'ın bitişiyle dünyada yeni bir dönem başladı. Bu dönemin kazançlı çıkan aktörlerinden biri Çin diğeri ise Hindistan olmuştur. Bu iki ülke yeni düzenin ekonomik ve politik yönünü belirlemiştir. İngiltere yeni düzende yerini G 20'ye bırakmıştır. G20 yeni dünya düzenindeki güç dağılımının esasını gizlemektedir. Bu formül ABD ve Çin'den ibarettir. İşte bu formül yeni düzende güç dağılımının Batı'dan Doğu'ya Avrupa'dan ABD'ye ve Asya'ya geçtiğini bize göstermektedir. Böylece gelecek 20 yılda Avrupa merkezli düzen sona erecektir.", Joschka Fischer, "Winners and Losers of 1989", *Guardian*, 7 Kasım 2009.

62 "31 Ocak 2009'da yapılan mahalli seçimlerin sonucunda Bağdat hükümetinin eli güçlenmiş oldu. Ülke genelinde illere göre oy dağılımında %81'lik bir başarı sergileyen Maliki, Irak anayasasını değiştirmek ve Kürt bölgesinin yetkilerini sınırlandırmak istemektedir. Buna göre Maliki, Kürt yönetimi kontrolündeki Peşmerge güçlerinin dağıtılmasını, kuzey bölgesinde yapılan petrol anlaşmalarının tümünün merkez hükümete bağlanmasını, Kerkük ile tartışmalı sınır bölgelerinin Bağdat yönetimine bağlı kalmasını amaçlamaktadır.", *Milli Gazete*, "Irak'ta Seçim Sonuçları Belli Oldu", 6 Şubat 2009.

63 "Sözelimi 19 Ağustos 2009'da Bağdat'ın yeşil bölgesinde eş zamanlı meydana gelen ve Maliki yönetimini hedef alan patlamalarda pek çok insan ölmüş, Irak bu patlamalardan Suriye'yi sorumlu tutmuş ve Suriye ile Irak karşılıklı büyükelçilerini geri çekmiş, terör konusunda işbirliği sona ermiştir. Irak Suriye'nin

olarak Kürt Yönetimi'nin Bağdat'la yaşadığı sorunlar ve ABD'nin bölgeden çekilmesi sonrası güvenilebileceği tek ülke olarak Türkiye'yi görmesi belli başlı yakınlaşma sebepleridir. Bu faktörler Irak dış politikasında meydana gelen köklü bir değişiklik sonucu olmaktan çok, Irak'ın içinde bulunduğu koşulların değişmesi ve dışardan gelen etkilerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Irak'ta ani oluşabilecek politik ve ekonomik istikrarı sarsacak yeni gelişmelerin Türkiye ile ilişkileri her an olumsuz yönde etkilemesi kaçınılmazdır. Bu çerçevede Türkiye'nin Irak'a yönelik politikalarının kalıcı olması Irak'ın iç siyasetindeki belirsizliklerin ve istikrarsızlık unsurlarının ortadan kalkmasına ve Suriye gibi komşularıyla güvene dayalı ilişkilerini geliştirmesine bağlıdır. Dolayısıyla Irak'ın istikrarına katkı sağlamak konusunda bölgede yumuşak bir güç olarak önem kazanan Türkiye'ye büyük bir rol düşmektedir.

Baas partisini desteklemeyi bırakmasını istemiş ve Davutoğlu'nun arabuluculuk çabalarına her iki ülke de sıcak bakmıştır. Davutoğlu ise bu çabaları kardeşler arasındaki ilişkilerin sağlamlaştırılması olarak yorumlamıştır". *CNN Türk. Com*, "Suriye-Irak'ın Arasını Türkiye Düzeltiyor", 1 Eylül 2009. <http://www.cnnturk.com/2009/dunya/08/31/suriye.irakin.arasini.turkiye.duzeltiyor/541475.0/index.html>

Kaynakça

- Aswat Al Iraq, "Syria, Turkey, Iraq Sign Ministerial Meeting Minutes of Cooperation to Overcome Drought", 4 Eylül 2009, <http://www.iraqdirectory.com/DisplayNews.aspx?id=10315>.
- Akşam, "Terör Zirvesinde Erbil Sürprizi", 7 Ekim 2009.
- Altunışık, Meliha Benli, "Turkey's Security Culture and Policy Towards Iraq", *Perceptions*, Cilt 12, No. 1, Bahar 2007.
- Altunışık, Meliha Benli, "Turkey's Iraq Policy: The War and Beyond", *Journal of Contemporary European Studies*, Vol. 14, No 2, (2006).
- Ayhan, Veysel, "Türkiye-İrak ilişkileri: Bölge Ülkelerinin Irak Politikası Bağlamında Bir Analiz", *Ortadoğu Analiz*, Cilt 1, Sayı 9, Eylül 2009
- Batur, Nur, Barzani ile söyleşi, "PKK Mecburen Silah Bırakacak", *Sabah*, 1 Ağustos 2009.- *BBC Turkish*, "Kuzey Irak Petrolü Devrede", 2 Haziran 2009.
- Bila, Fikret, "Barzani ile Kürt Açılımı", *Milliyet*, 31 Ekim 2009.
- Bila, Fikret, "Barzani'den Söz", *Milliyet*, 1 Kasım 2009.
- *Boyut Haber*, "Petrol Aramak İçin Hidrokarbon Yasası Önemli", 22 Ağustos 2009, <http://www.boyuthaber.com/News/Ekonomi>
- Cemal, Hasan, "PKK Silah Bıraksın Dağdan İnsin", *Milliyet*, 15 Ekim 2009.
- *CNN Türk. Com*, "Suriye-İrak'ın Arasını Türkiye Düzeltiyor", 1 Eylül 2009 <http://www.cnnturk.com/2009/dunya/08/31/suriye.irakin.arasini.turkiye.duzeltiyor/541475.0/index.html>.
- *CNN.Com/ World*, "Turkey, Syria and Iraq in Water Crisis Summit", 3 Eylül 2009 <http://www.cnn.com/2009/WORLD/meast/09/03/turkey.water.shortage>
- Çağaptay, Soner, "The Future of the Iraqi Kurds", *Policy Focus* 85, Washington Institute for Near East Policy, July 2008.
- Çubukçu, Mete, "Nihayet Irak Kürdistanı", *Radikal*, 8 Kasım 2009.

- Davutoğlu ,Ahmet, *Stratejik Derinlik - Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, (İstanbul, Küre Yayınları, 2001).
- Demir, Metehan, "MGK'dan Talabani'ye Sarı Işık", *Hürriyet*, 21 Şubat 2008. <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=8284143&tarih=2008-02-21>
- Deutsch, Karl W. et al., *Political Community and the North Atlantic Area; International Organization in the Light of Historical Experience*, Princeton: Princeton University Press, 1957.
- Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, "Irak Siyasi Durum Genel Bilgi Notu", <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-irak-siyasi-iliskileri.tr.mfa> , 28 Ekim 2009.
- Dörtkardeş, İhsan ve Can Hasasu, "Operasyon Sınırlı Olursa Karışmayız", *Hürriyet*, 19 Kasım 2007.
- Erkmen, Serhat, "Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Bağdat Ziyareti Işığında Türkiye-Irak İlişkileri", *Ortadoğu Analiz*, Cilt 1, Sayı 9, (Eylül 2009).
- Evrensel, "Barzani'nin Üs Teklifine Destek Yok", 5 Kasım 2008.
- Fischer, Joschka, "Winners and Losers of 1989", *Guardian*, 7 Kasım 2009.
- Haber Sol, "BM Raporu: Kerkük Irak'ta Kalmalı", 22 Nisan 2009, <http://haber.sol.org.tr/dunyadan/bm-raporu-kerkuk-irakta-kalmali-haberi-13097>
- http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=4392
- İpek, Pınar, "2010 Seçimleri Öncesi Petrol Kaynaklarının Önemi", *Ortadoğu Analiz*, Cilt , 1 Sayı 11, Kasım 2009.
- Keyman , Fuat, "Turkish Foreign Policy in the Era of Global Turmoil", *SETA Policy Brief*, No. 39, Aralık 2009.
- Keyman, Fuat, "Dış Politikada Milliyetçilik Kısılacı", *Radikal*, 20 Şubat 2005
- Kohen, Sami, "Irak'ta Yeni Gerçekler", *Milliyet*, 25 Kasım 2008.
- Milli Gazete, "Irak'ta Seçim Sonuçları Belli Oldu", 6 Şubat 2009.

- Milliyet, “PKK’nın Tasfiyesi 3’lü Zirvede”, 29 Temmuz 2009.
- Milliyet, “DTP’li Aydoğdu’dan Bir Çıkış Daha”, 23 Şubat 2007.
- Milliyet, “Talabani: Bir Kedi Bile Vermeyiz”, 22 Ekim 2007.
- Milliyet, “Tetik Hattında Savaş Meselesi”, 11 Ağustos 2009.
- Milliyet, “Türkiye’ye Karşı En Sert ve Açık Tehdit”, 8 Nisan 2007.
- Milliyet, “ABD 2011’de Çekiliyor”, 17 Kasım 2008.
- Milliyet, “Etle Tırnak Gibiyiz”, 1 Kasım 2009.
- Münir, Metin, “Kürt Sorununun Petrol Boyutu”, Milliyet, 7 Ağustos 2009.
- Nordland, Rod, “Rebuilding Its Economy Iraq Shuns US Business”, *New York Times*, 12 Kasım 2009.
- Oğuzlu, H. Tank, “ABD’nin Irak’tan Çekilme Planları ve ‘Demokratik Açılım’”, *Ortadoğu Analiz*, , Cilt 1 Sayı 1, Kasım 2009.
- Oktav, Özden Zeynep, “Whither Turkish-US Relations in Northern Iraq? A Turkish Perspective”, *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*, No.28, 2005, ss. 25-48.
- Radikal, “Gates Barzani’yi Uyardı”, 30 Temmuz 2009.
- Radikal, “Gül Sonsuza Kadar Bekleyemeyiz”, 25 Mart 2009.
- Radikal, “İrak Arap-Kürt Savaşının Eşiğinde”, 11 Ağustos 2009.
- Sabah, “Gül: Türkmenler de Kürtler de Akrabamız”, 14 Ocak 2007.
- Sabah, “Tezkere Meclis’te Kabul Edildi”, 17 Ekim 2007.
- Star, “İrak’la Anlık İstihbarat”, 20 Kasım 2007.
- Star, “İrak’la Ortak Kabinede 48 Stratejik Anlaşma”, 16 Ekim 2009.
- Suruş, Sami, “Obama Maliki’yi Zorluyor”, *Avan* (Kuveyt gazetesi), 27 Temmuz 2009 içinde *Radikal*, 28 Temmuz 2009.

- *The Washington Post*, “Dispute Over Land Simmering in Iraq”, 18 Mayıs 2009.
  - Tınç, Ferai, “Irak Seçim Yasasında Kerkük’e Geçici Çözüm”, *Hürriyet*, 17 Kasım 2009, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/12955178.asp>.
  - *Turkish Journal*, “Davutoğlu: Irak’la Su Meselesine Ortak Kader Olarak Bakıyoruz”, 11 Ağustos, 2009.
  - *Turkish Journal*, “Davutoğlu: Irak’la Su Meselesine Ortak Kader Olarak Bakıyoruz”, 11 Ağustos, 2009.
  - *Turkish Journal*, “Davutoğlu: Irak’la Su Meselesine Ortak Kader Olarak Bakıyoruz”, 11 Ağustos 2009.
  - Veli, Rebwar Kerim, “PKK Kime Hizmet Ediyor?”, *Hewler Post*, 23 Ekim 2008.
  - Wendt, Alexander “Constructing International Politics”, *International Security*, No. 20, Yaz 1995.
  - Wrigley, Patrick, “Dam Dispute Strains Turkey-Iraq Ties”, *Asia Times*, 2 Ekim 2009 http://www.atimes.com/atimes/Middle_East/KJ02Ak03.html.
  - Yavuz, Hakan M., “Cleansing Islam from the Public Sphere,” *Journal of International Affairs*, No. 54, Güz 2000.
  - Yaphe, Judith, “After the Surge: Next Steps in Iraq,” *Strategic Forum*, No. 230, Şubat 2008, www.ndu.edu/inss/Strforum/SF230.pdf .
  - *Yeni Şafak*, “Erdoğan: Irak’la İki Devlet Tek Hükümet’iz”, 15 Ekim 2009.
  - *Yeni Şafak*, “Erdoğan: Irak’la İki Devlet Tek Hükümet’iz”, 15 Ekim 2009.
  - *Zaman*, “PKK ABD’nin Uyuşturucu Listesinde”, 31 Mayıs 2008.
  - *Zaman*, “Savaşın Eşiğinden Sınırsız Dostluğa”, 14 Ekim 2009.
-